

MEZAR ANITLARININ TARİHLENDİRİLMESİ İLE İLGİLİ BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Burhanettin GÜNEŞ*

Özet

Mezar anıtlarının bir çoğunda ölen kişinin ölüm tarihi ile kimlik bilgilerini içeren kitabeler yer almaktadır. Bu tür kitabeleri inşa kitabesi gibi algılamak , ölüm tarihlerini inşa tarihi olarak kabul etmek bir yanılıdır.

Anahtar Kelimeler : Mezar Anıtı, Kitabe, Tarihlendirme.

AN EVALUATION CONCERNING THE CHRONICLING MAUSOLEUM

Abstrack

In mostof mousoleums , there are inscriptions which include date of death and identification information of the dead.It's a misunder standing to consides dates of death, by realizing them as the inscriptions of construction , as the dates of building.

Key words : Mausoleum, Inscription, Write the date on

Sanat Tarihi araştırmalarında tarihî kültür varlıkları içerisinde yer alan yapıların tarihlendirilmesinin önemi açıktır. Tarihlendirmenin doğru şekilde yapılabilmesinde en güvenilir araç, hiç şüphesiz yazılı belgelerdir. Yapı üzerinde yer alan epigrafik belgelerin bu güvenilirliğinin zaman zaman birtakım yanılsamaları beraberinde getirdiği söylenebilir.

Özellikle Selçuklu çağı türbelerinde yapı üzerinde yer alan ve adına türbe yapılan kişinin ölümünü bildiren kitâbedeki tarih; yapının inşâ tarihi olarak algılanmakta veya öyle kabul edilmektedir.¹ *Ahlat*'ta Şeyh Necmeddin Kümbeti (1222?), Hasan Padişah Kümbeti (1275?), Hüseyin Timur–Esen Tekin Kümbeti (1279?), Bogatay Aka–Şirin Hâtun Kümbeti (1281?), Erzen Hâtun Kümbeti (1307?), *Güröymak*'ta Garanday Ağa Kümbeti (1290?), *Kayseri*'de Hasbek Türbesi

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü-VAN.

¹ Bkz.: Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, İstanbul 1984, s. 168, 198; Oktay Aslanapa, **Anadolu'da İlk Türk Mimarisi**, Ankara 1991, s. 109; O. Cezmi Tuncer, **Anadolu Selçuklu Kümbetleri I**, Ankara 1986, s. 91.

(1184?), *Konya*'da Ateş-Bâz-ı Velî Türbesi (1285?), *Turhal*'da Mehmed Dede Türbesi (1301?), *Tokat*'ta Nureddin Sentimur Türbesi (1314?) bu türden yapılarıdır.

Konya'da Ateş Ateş-Bâz-ı Velî Türbesinde tarihlendirmeye esas alınan kitabenin anlamı şu şekildedir: "Bu kabir, merhum, said, şehid, din ve milletin güneşi İzzeddin oğlu Yusuf'undur. 684 senesinin recep ayı ortalarında vefat etmiştir. Allah (Onu) bağışlasın."² Sözü edilen türbelerden tarihlendirmeye esas alınan diğer kitabeler de benzer ifade tarzıyla düzenlenmiş olup sadece burada yatan kişinin kimlik bilgilerini, ölüm tarihini ve dua içermektedir.

Tarihî kültür varlıklarımız içerisinde önemli bir yeri olan mezar anıtlarının yapımlarının ölüm tarihleriyle ilgisi, yakınlığı ve hatta aynı yıla rastlama ihtimali yadsınamaz. Ancak bu tarihlerin örtüştüğünü söylemek de her zaman mümkün değildir. Mezar anıtının inşâ yılı, orada yatan kişi veya kişilerin ölümlerinden çok sonra olabileceği gibi, önce de olması muhtemeldir. Aşağıdaki örnekler, bu tarihlerin zaman zaman oldukça farklı olabileceğini göstermektedir:

Niğde'de Hüdâvend Hâtun Türbesi'nde yer alan inşâ kitâbesinden 712 (1312-1313) yılında yaptırıldığı açıkça bellidir. Yine kitâbeden anlaşıldığına göre yapı, türbedeki sandukasında 732 (1332) yılında vefat ettiği belirtilen IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın kızı Hüdâvend Hâtun tarafından inşâ ettirilmiştir.³ Yani Hüdâvend Hâtun, kendi türbesini inşâ ettirdikten 20 yıl sonra vefat etmiştir. Eğer yapı üzerindeki inşâ kitâbesi olmasaydı tarihlendirme, çoğu zaman görüldüğü gibi türbede yer alan sandukadaki kitâbeye göre yapılacak ve bu da bizi 20 yıllık bir yanılgıya düşürecekti.

Adına mezar anıt yapılan kişilerin ölüm tarihleri ile yapıların inşâ tarihlerinin oldukça farklı olabileceğini gösteren Semavi Eyice'nin bir makalesinde sözünü ettiği XVII. yüzyıla ait bir mezar da ilginçtir. Söz konusu mezar, Karaca Ahmed Mezarlığı'nda yer almaktadır. Mezar kitâbesinin de yayınlandığı makalede, 1036 (1626-27) tarihli mezarda yatan kişinin; sarayda birçok işlere karışan Köprülü Mehmed Paşa'nın sadarete geçmesinde çok büyük rolü alan Mimar Kasım Ağa olduğu ve mezarın yapıldığı tarihten sonra en azından 20 yıl daha yaşadığı, hatta evkâfi için 1050 (1641) yılında vakfiye düzenlediği belirtilmektedir.⁴

2 Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara 1996, s. 149.

3 Bkz.: Önkal, *a.g.e.*, s. 182.

4 Bkz.: Semavi Eyice, "Tarihî Mezarlar ve Mezarlıklara Dair Notlar", *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, 18-20 Aralık 1998, İstanbul 1998, s. 295-541.

Bu farklılığı, ölüm tarihi ile yapıtın inşâ tarihlerinin beraber verildiği az sayıdaki mezar anıtında da görmek mümkündür. *Ahlat*'taki Emir Bayındır Türbesi, üzerinde inşâ tarihiyle adına anıt yapılan kişinin ölüm tarihlerinin ayrı ayrı belirtildiği ender yapılandıandır. Uzunca olan kitâbede, türbenin 886 (1482) yılında vefat eden Emir Bayındır için, karısı Şah Selime Hâtun tarafından 897 (1492) senesinde yaptırıldığı yazılıdır.⁵ Kitâbeden, mezar anıtın, adına anıt yapılan kişinin ölümünden 11 yıl sonra tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Ölüm ve mezar taşının konuluş tarihinin birlikte ifade edildiği örnekler de vardır. Balıkesir Zağnos Paşa Camii haziresinde Seyyid Mehmed Said Galib Paşa'nın mezar taşında vefat tarihinin 1245 (1829), taşın konulduğu tarihin ise 1266 (1850) – vad'-ı seng sene 1266- olduğu belirtilmektedir.⁶ Yani mezar taşı ölümden 21 yıl sonra hazırlanarak konulmuştur.

Örneklere de görüldüğü gibi mezar anıtlarında, adına anıt yapılan kişinin kimlik bilgileri ile ölüm tarihini bildiren kitâbelerdeki tarih, inşâ tarihi ile çoğu zaman örtüşmemektedir. Bu farklılık, önce veya sonra olmak üzere onlarca yıl olabilmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki; mezar anıtlarındaki bu tür kitâbeleri inşâ kitâbesi şeklinde algılamak veya kabul etmek, tarihlendirme konusunda bizi yanılgıya düşürebilir. Bu tarihleri, yapıların inşâ tarihine yakın tarihler olarak algılamak ve kabul etmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

⁵ Albert Gabriel, *Voyages Archeologiques Dans la Turquie Orientale*, 1940, s. 246; Burhanettin Güneş, *Van Gölü Havzası Türk Mimarisinde Yazı Sanatı*, (Basılmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Van 2003, s. 99.

⁶ Abdülhamit Tüfekçioğlu, "Türk-İslam Dönemi Türbe ve Mezar Taşı Kitabelerinde Tarih İbareleri", *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, 18-20 Aralık 1998, İstanbul 1998, s. 394-401.